

Արարատ Վարդանյան
պ.գ.թ., դոցենտ
Արցախի Պետական Համալսարան
Արցախ

Անտառահա

Հայ օգնության ֆոնդը (ՀՕՖ) Հայ Առաքելական եկեղեցու ԱՄՆ-ի Արևելյան թեմի բարեգործական կազմակերպություն է: Ստեղծվել է 1988-ի Սպիտակի երկրաշարժից հետո Նյու Յորքում՝ ԱՄՆ-ի Արևելյան թեմի առաջնորդարանի նախաձեռնությամբ: Նպատակն էր ավելի արդյունավետ դարձնել տեղի հայության և ամերիկյան հասարակության ու տարբեր կազմակերպությունների օգնությունը հայրենիքին: ՀՕՖ-ի կենտրոնական գրասենյակը գտնվում է Նյու Յորքում: Կազմակերպության գրասենյակը Երևանում բացվեց 1991 թ.:

Պատերազմից տուժած արցախահայությանը օգնելու նպատակով 1997թ. Ստեփանակերտում բացվում է ՀՕՖ-ի գրասենյակ, որն իրականացնում է բազմապիսի բարեգործական ծրագրեր հանրապետության գրեթե բոլոր շրջաններում:

Բանալի բառեր՝ Հայ օգնության ֆոնդ, Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետություն, բարեգործություն, բնակելի տների, ջրամատակարարման համակարգերի կառուցում և վերանորոգում, առողջապահական ծրագրերի իրականացում:

Հայ օգնության ֆոնդը (ՀՕՖ, անգլերեն՝ Fund for Armenian Relief) Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցու ԱՄՆ-ի Արևելյան թեմի բարեգործական կազմակերպություն է: Սկզբնապես կոչվել է Հայաստանի վերականգնման առաջնորդարանի ֆոնդ, 1992-ից՝ Հայ օգնության ֆոնդ: Ստեղծվել է 1988-ի Սպիտակի աղետալի երկրաշարժից անմիջապես հետո Նյու Յորքում՝ ԱՄՆ-ի Արևելյան թեմի առաջնորդարանի (թեմակալ առաջնորդն էր Թորգոմ արք. Մանուկյանը) նախաձեռնությամբ: Նպատակն էր ավելի արդյունավետ դարձնելու տեղի հայության և ամերիկյան հասարակության ու տարբեր կազմակերպությունների օգնությունը: 1993-ի փետրվարից գրանցվել է որպես անկախ կառույց՝ հնարավորություն ստանալով գործելու ինքնուրույն [4;66]: ՀՕՖ-ի կենտրոնական գրասենյակը գտնվում է Նյու Յորքում: Կազմակերպության գրասենյակը Երևանում բացվեց 1991 թվականին:

Սկզբնական շրջանում Հայաստանում ՀՕՖ-ի ծրագրերը մարդասիրական բնույթի էին, իսկ ժամանակ անց, կազմակերպությունը նախապատվությունը սկսեց տալ երկրի զարգացմանը նպաստող ծրագրերին, ընդգրկելով կյանքի տարբեր բնագավառները՝ շինարարություն, գյուղատնտեսություն, առողջապահություն, գիտություն, կրթություն, մշակույթ և այլն:

Պատերազմը ծանր հարված էր հասցրել Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությանը: ԼՂՀ-ում տուժել է 149 բնակավայր, լրիվ կամ մասամբ ավերվել են 11647 անհատական տներ, 226 բազմաբնակարան բնակելի շենքեր, 17 ստացիոնար բուժհիմնարկներ և 71 բուժկետեր, 196 ուսումնական և մշակութային օջախներ [8;222], 8000 արդյունաբերական, գյուղատնտեսական և սոցիալական նշանակության օբյեկտներ: Երեք անգամ կրճատվել էին ցանքսերը, 5 անգամ՝ անասնազվաքանակը: Գյուղատնտեսությանը հասցվել էր շուրջ 2,5 մլրդ դոլարի վնաս [6;333]:

Պատերազմից խիստ տուժած արցախահայությանը օգնելու նպատակով 1997թ. դեկտեմբերին Ստեփանակերտում բացվում է Հայ օգնության ֆոնդի գրասենյակ: Այստեղ նախատեսվում է մարդասիրական օգնությունից բացի, զարկ տալ զարգացման ծրագրերին ու ստեղծել նոր աշխատատեղեր: «Բոլոր դարաբաղցիները,- նշում է իր ուղերձում ՀՕՖ-ի նախագահ ԱՄՆ Արևելյան թեմի առաջնորդ Խաժակ արքեպիսկոպոս Պարսամյանը,- նախագահից մինչև շարքային քաղաքացին, միակամ էին իրենց երկիրն ու տնտեսությունը ոտքի կանգնեցնելու և շենացնելու համար: Նրանք սփյուռքահայ իրենց եղբայրներից ու քույրերից ակնկալում են օգնություն հատկապես նոր աշխատատեղեր բացելու և կիսակործան քաղաքացիական ու հոգևոր կառույցների վերականգնման գործում» [9;83]:

1998թ. օգոստոսին Հայ օգնության ֆոնդի պատվիրակության Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետություն կատարած այցի շրջանակներում բժշկական օգնություն տրամադրվեց տեղի բուժօգնությանը: Այն ներառում էր շուրջ 250 արկղ տարբեր տեսակի բժշկական պարագաներ՝ ներարկիչներ, թթվածնային փողակներ, անզգայացման դիմակներ, հիվանդների խնամքի համար անհրաժեշտ այլ պիտույքներ, նաև մանկական վիտամիններ: Բեռն ամբողջությամբ հանձնվեց ԼՂՀ առողջապահության նախարարությանը, որի միջոցով էլ բաժանվեց հանրապետության տարբեր շրջանների ու քաղաքների բուժօգնությանը [3]:

2002թ. հոկտեմբերից Հայ օգնության ֆոնդը ԱՄՆ-ի Միջազգային զարգացման գործակալության (USAID) ֆինանսավորմամբ ձեռնամուխ եղավ «Մարդասիրական օգնություն Լեոնային Ղարաբաղին» լայնածավալ ծրագրի իրագործմանը, որը կոչված է վերականգնելու պատերազմի հետևանքով մեծապես տուժած Լեոնային Ղարաբաղի բնակավայրերն ու ենթակառուցվածքները: Ծրագիրը թույլ է տալիս նաև միջոցներ տրամադրել բուժանձնակազմների վերապատրաստման դասընթացներ կազմակերպելու և անհրաժեշտ բուժարքավորումներ ու դեղամիջոցներ ձեռք բերելու: «Մարդասիրական օգնություն Լեոնային Ղարաբաղին» ծրագրին հատկացրած գումարի չափը՝ 15 մլն դոլար է, իրականացման ժամկետը՝ 5 տարի: Նախապատրաստական աշխատանքները ավարտելուց հետո՝ 2004 թվականից սկսվեց ԼՂՀ Ասկերանի, Մարտակերտի և Հաղրուբի շրջանների՝ հակամարտությունից տուժած տների, բուժկետերի և խմելու ջրագծերի շինվերանորոգման գործընթացը [10;83,84]:

Ասկերանի շրջանում շինարարական աշխատանքները սկսվեցին 2004թ. գարնանը: ՀՕՖ-ի ֆինանսավորմամբ իրականացվել են շրջանի Ասկերան քաղաքի, Դաշուշեն, Մխիթարաշեն, Նախիջևանիկ, Շոշ և Վարդաձոր գյուղերում վերանորոգման ենթակա 24 տների վերանորոգման, Խանաբաղ, Խրամորթ, Նորագյուղ Սարգսաշեն, Խնձրիստան, Լուսաձոր, Ջրաղացներ, Սղնախ, Վերին Սգնեք, Մոշխիմատ, Մխիթարաշեն և Սառնաղբյուր գյուղերում բնակելի տների և բուժկետերի կառուցման, ինչպես նաև Ավետարանոց, Այգեստան, Շոշ, Մաղաթաշեն և Դահրավ գյուղերում հինգ բնակելի տների և բուժկետերի վերանորոգման և կառուցման աշխատանքները [8;82,86]: 2004 թ. աշնանը արդեն Ասկերանի շրջանում վերանորոգվել է 52 բնակելի տուն [7;3]:

ՀՕՖ-ի զարգացման ծրագրում իր կարևոր տեղն ունի ջրամատակարարման համակարգերի կառուցման և վերակառուցման աշխատանքները: Այդ աշխատանքները հաջողությամբ են իրականացվել Ասկերանի շրջանի Այգեստան, Կարմիր գյուղ, Լուսաձոր, Աստղաշեն, Բաղարա, Խանցք, Ծաղկաշատ, Հովսեփավան, Ռև [2], Հարավ, Քոսանի, Ջրաղացներ, Ավետարանոց, Նախիջևանիկ, Վարդաձոր, Խանաբաղ, Մխիթարաշեն գյուղերում և Ասկերան քաղաքում [8;82]:

2004թ. հուլիսի 1-ին ՀՕՖ-ը սկսեց Մարտակերտի շրջանի, իսկ նոյեմբերի 1-ին՝ Հաղրուբի շրջանի տուժած տների, բուժկետերի և խմելու ջրագծերի շինվերանորոգման գործընթացը: Այն ուղեկցվում էր փորձաքննության իրականացմամբ, համապատասխան նախագծերի

նախապատրաստմամբ ու արժեքների գնահատմամբ և շինարարական աշխատանքների սկզբնավորումով: Դրա համար հարկ եղավ փոքր գրասենյակներ բացել հիշյալ շրջկենտրոններում՝ կազմելով աշխատանքների կատարման ժամանակացույց [9;83]:

2005-2006թթ. վերանորոգվել են Մարտակերտի շրջանի Մարտակերտ քաղաքի 29, Գետավան, Զարդախաչ, Չափար, Հաթերք, Վերին Հոռաթաղ, Կոճողոտ, Պողոսագումեր գյուղերում 19, Վաղուհաս գյուղում 16 բնակելի տուն: Տներ են վերանորոգվել նաև շրջանի Վարդաձոր, Ծաղկաշեն, Ներքին Հոռաթաղ, Աղաբեկալանջ, Կուսապատ, Մեծ շեն, Մոխրաթաղ, Վաթնկաթաղ, Մաղավուզ, Զազլիկ, Տոնաշեն, Մատաղիս գյուղերում [8;11,12,75,82,86]: Վերանորոգվել են շրջանի 9 բուժկետ [12;3], որոնք համալրվել են անհրաժեշտ սարքավորումներով, կահույքով, դեղորայքով և բժշկական համապատասխան պարագաներով: Կառուցվել և վերանորոգվել են Մարտակերտ քաղաքի Կուսապատ, Ծաղկաշեն, Հարությունագումեր, Հաթերք, Շահմանսուր գյուղերի ջրամատակարարման համակարգերը [8;78,83]:

2006 թվականի վերջերին հնարավոր եղավ Մարտակերտի շրջանում վերականգնել շուրջ 240, իսկ Հաղրութի շրջանում՝ 15 բնակելի տներ: Ընդհանուր առմամբ Հաղրութի շրջանում կառուցվել և վերականգնվել են 90 բնակելի տուն և 6 բուժկետ [5;13], որոնք ապահովվեցին կահույքով և դեղորայքով: Կազմակերպության կողմից կառուցվել և վերակառուցվել են շրջանի Մեծ Թաղլար, Ազոխ, Դրախտիկ, Հակակու, Մոխրենես, Ջրակուս, Վանք և Առաքել գյուղերի ջրամատակարարման համակարգերը [8;74]:

ՀՕՖ-ի ծրագրերում կարևոր նշանակություն ունեն նաև ոռոգելի ջրագծերի անցկացումը Մարտակերտի, Ասկերանի և Հաղրութի շրջաններում, որը նպաստեց ԼՂՀ այդ տարածքների գյուղատնտեսության զարգացմանը, լուծեց գործազրկության հարցը:

ԼՂՀ առողջապահական համակարգում ծրագրեր իրականացնելու առումով նշանակալից էր 2005 թվականը: Բացի 37 բուժկետերի վերանորոգումից և նրանց բուժսարքավորումներով օժտելու գործընթացից, Հայաստանի Ամերիկյան համալսարանի Առողջապահության ծառայությունների և ուսումնասիրությունների կենտրոնի հետ համատեղ իրականացվեց Մարտունու, Մարտակերտի, Ասկերանի և Հաղրութի շրջանների բուժանձնակազմի վերապատրաստման բուժօգնության, և ընդգրկեց հիշյալ շրջանների 296 բուժաշխատողների՝ 46 բժիշկ և 250 բուժքույր: Լեռնային Ղարաբաղի բոլոր բնակավայրերի բուժկետերի պատասխանատուներն ու բուժաշխատողները՝ թվով 113 մարդ, վերապատրաստվեցին նաև «Մանկական հիվանդությունների ինտեգրացված վարում» ծրագրով [12;3]:

2008թ. օգոստոսին ավարտելով «Մարդասիրական օգնություն Լեռնային Ղարաբաղին» ծրագիրը, ՀՕՖ-ը շարունակեց առողջապահական ծրագրերի շարքը: Դեռ 2004 թվականին ՀՕՖ-ի նախաձեռնությամբ և «Զինիշյան» հիշատակի հիմնադրամի համաֆինանսավորմամբ ստեղծվել էր «Մարզային բժիշկների վերապատրաստում» ծրագիր: 2005թ. մայիսից սկսած ՀՀ տարբեր մարզերից, Արցախից ու Զավախքից այս ծրագրով Երևանի առաջատար բուժհաստատություններում՝ «Արաբկիր», «Նորք-Մարաշ», «Քանաքեռ-Զեյթուն» բժշկական կենտրոններ, «Մոր և մանկան» առողջության պահպանման գիտահետազոտական կենտրոն, «Դիագնոստիկա» ախտորոշիչ կենտրոն, 1-ին հանրապետական հիվանդանոց և այլն, անվճար հիմունքներով վերապատրաստվում են մարզերի բժիշկները: Այս ծրագիրը ենթադրում է նաև բժշկական տարատեսակ սարքավորումների և բուժպարագաների տրամադրում Երևանի և մարզային բուժհիմնարկներին [12;13]: «Մարզային բժիշկների վերապատրաստում» ծրագրի շրջանակներում 2011թ. Երևանի առաջատար կլինիկաներում վերապատրաստվել են 48

մարզային բժիշկ ՀՀ տարբեր մարզերից և 37-ը ԼՂՀ-ից ու Ջավախքից [15;154]: 2013թ. վերապատրաստվել են 50 բժիշկ ՀՀ մարզերից և 33 բժիշկ՝ ԼՂՀ-ից [16;144], իսկ 2014թ. վերապատրաստվել են 54 բժիշկ՝ ՀՀ մարզերից և 32-ը՝ ԼՂՀ-ից [17;120]:

Սկսած 2011 թվականից՝ «Ամերիկահայ առողջապահության մասնագետների կազմակերպության» և ՀՕՖ-ի կողմից իրականացվում է նաև «Շարունակական բժշկական կրթություն ծրագիր» Արցախի բժիշկների համար: Ծրագրի նպատակն է բարձրացնել բնակչության առողջապահական սպասարկման որակը, մասնագետներին ծանոթացնել տարբեր հիվանդությունների ախտորոշման և բուժման նորագույն մեթոդներին, նպաստել հետազոտման ու բուժման ոլորտում ներդրված նորագույն մեթոդների և տեխնոլոգիաների յուրացմանը: Նշված ծրագրի շրջանակներում մինչև 2018թ. սեպտեմբեր ամիսը Երևանի առաջատար բուժփնիմարկներում Արցախից վերապատրաստվել են մոտ 240 բժիշկ: ՀՕՖ-ի աջակցությամբ Արցախում իրականացվել են նաև արտագնա դասընթացներ բժիշկների համար՝ Երևանի առաջատար մասնագետների մասնակցությամբ [1]:

2018 թվականից մեկնարկել է վերապատրաստման նոր ծրագիր համայնքային բուժքույրերի համար, որի շրջանակներում արդեն վերապատրաստվում են Մարտակերտի, Հադրութի, Քաշաթաղի և Շահումյանի շրջանների 124 համայնքային բուժքույրեր: Այդ նպատակով 2018թ. ապրիլ ամսին ՀՀ առողջապահության նախարարության առողջապահության ազգային ինստիտուտում որպես դասընթացավարներ վերապատրաստվել են նշված շրջանների բուժփնիմարկների 4 բժիշկ և 7 բուժքույր: Ծրագիրը շարունակվելու է 2 տարի ևս, որի կրնդգրկվի ԱՀ առողջապահության համակարգի համայնքային բուժքույրերի հիմնական մասը [1]: Վերոհիշյալ դասընթացներն անվճար են, ՀՕՖ-ի գրասենյակի կողմից մասնակիցներին տրամադրվում է ֆինանսական աջակցություն՝ տրանսպորտային և սննդի ծախսերը հոգալու համար:

ՀՕՖ-ի, «Գաֆեաճեան ընտանիք» հիմնադրամի հովանու ներքո գործող «Հույս Հայաստանի» կազմակերպության, Երևանի «Արաբկիր» բժշկական կենտրոնի և Ղարաբաղում գործող «Ձեռք ձեռքի» հասարակական կազմակերպության ջանքերով 2008թ. մեկնարկել է «Ժպիտ» բժշկական նախագիծը, որի նպատակն էր վիրահատական միջամտություն ցուցաբերել Հայաստանի և Լեռնային Ղարաբաղի «նապաստակի շրթունք» և «գայլի երախ» արատներով շուրջ 50 երեխաների [13;141] 2009թ. հունիսին շարունակվեց «Ժպիտ» նախագծի 2-րդ փուլը, որի շրջանակներում իրականացվել են 55 երեխայի անվճար վիրահատություններ [14;142]: Վերջին տասնամյակում ՀՕՖ-ի և մի շարք գործընկեր կազմակերպությունների ջանքերով ժպիտ է պարզվել շուրջ 150 երեխաների Հայաստանից, Արցախից և Ջավախքից, որոնք ծնվել են «նապաստակի շրթունք» և «գայլի երախ» արատներով [18;129]:

ՀՕՖ-ի կողմից Արցախում իրականացված վերոհիշյալ ծրագրերը նպաստեցին ԼՂՀ-ի զարգացմանը սոցիալ-տնտեսական, առողջապահական և այլ բնագավառներում: Կազմակերպության բարեգործական գործունեությունը վկայում է Սփյուռքի հոգեհարազատության մասին:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. «Ազատ Արցախ», 15 սեպտեմբերի, 2018:
2. «Ազատ Արցախ», 18 նոյեմբերի 2004:
3. «Ազգ», 15 օգոստոսի 1998:

4. «Հայ Սփյուռք» հանրագիտարան, Եր., 2003, էջ 686, Սփյուռքահայ կազմակերպություններ, Եր., 2002, էջ 66:
5. Fund For Armenian Relief(FAR) 2007 Annual Report, p.13:
6. Բալայան Վ., Դրվագներ արցախահայության ազատագրական պայքարի և պետականակերտման պատմության, Ստեփանակերտ, 2012, էջ 333:
7. ԼՂՀ պետական արխիվ, ֆ 180, ց. 1, կ-10, պ.մ.45, թ. 3:
8. ԼՂՀ պետական արխիվ, ֆ 180, ց. 1, կ-11, պ.մ.50, թ.74:
9. Հայ օգնության ֆոնդ. տարեկան տեղեկագիր 1997, էջ 2, Մինասյան Է., Վարդանյան Ա., Հայրենիք-Սփյուռք առնչությունները ՀՀ անկախության տարիներին(1991-2009թթ.): Հոդվածների ժողովածու, Ստեփանակերտ, 2010, էջ 83:
10. Հայ օգնության ֆոնդ. տարեկան տեղեկագիր 2003-2004 էջ 4, Մինասյան Է., Վարդանյան Ա., նշված աշխ., էջ 83-84:
11. Հայ օգնության ֆոնդ. տարեկան տեղեկագիր 2003-2004, էջ 4:
12. Հայ օգնության ֆոնդ. տարեկան տեղեկագիր 2006, էջ 13:
13. Հայկական Սփյուռք: Տարեգիրք 2008, Եր., 2009, էջ 141:
14. Հայկական Սփյուռք: Տարեգիրք 2009, Եր., 2010, էջ 142:
15. Հայկական Սփյուռք: Տարեգիրք 2011, Եր., 2012, էջ 154:
16. Հայկական Սփյուռք: Տարեգիրք 2013, Եր., 2014, էջ 144:
17. Հայկական Սփյուռք: Տարեգիրք 2014, Եր., 2015, էջ 120:
18. Հայկական Սփյուռք: Տարեգիրք 2016, Եր., 2017, էջ 129:

РЕЗЮМЕ

Патриотическая деятельность Фонда помощи Армении в Нагорно-Карабахской Республике Арарат Варданян

Ключевые слова: Фонд помощи Армении, Нагорно-Карабахская Республика, благотворительность, строительство и ремонт жилых домов и систем водоснабжения, осуществление здравоохранительных программ.

Фонд помощи Армении (ФПА) – благотворительная организация Восточной епархии США Армянской апостольской церкви. Создана в Нью-Йорке, по инициативе предводительства Восточной епархии США после землетрясения в Спитаке в 1988 году. Цель данной организации – сделать более эффективной помощь Родине, оказываемую армянской общиной США, американской общественностью и различными организациями. Центральная контора ФПА находится в Нью-Йорке. В 1991 году было открыто представительство в Ереване.

С целью оказания помощи армянам Арцаха, пострадавшим в войне, в 1997 году в Степанакерте открывается офис ФПА, который осуществляет разнообразные благотворительные программы практически во всех районах республики.

SUMMARY

Patriotic activities of the Fund For Armenian Relief in the Nagorno Karabakh Republic Ararat Vardanyan

Keywords: Fund For Armenian Relief, Nagorno-Karabakh Republic, charity, construction and repair of residential houses and water supply systems, implementation of health programs.

The Fund For Armenian Relief (FAR) is a charitable organization of the Eastern diocese of the United States of America of The Armenian Apostolic Church. It was established in New York, on the initiative of the leadership of the Eastern diocese of the United States after the earthquake in Spitak in 1988. The purpose of this organization is to make more effective assistance to the Homeland provided by the Armenian community of the United States, the American public and various organizations. The Central office of FAR is located in new York. In 1991, a representative office was opened in Yerevan.

In order to help the Armenians of Artsakh, who suffered in the war, in 1997 the office of the FAR was opened in Stepanakert, which carries out various charity programs in almost all regions of the Republic.